ԱՐՄԵՆԻԱ

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ

ԲԱԺՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսիայի համար տարեշրջանը 5 Ֆր. կամ 2 ռբլ. ռս. թղթդրմ.

Ուրիշ ամեն տեղի համար ուր այս լրագրի մուտքը արգիլուած չէ, ամբողջ 10րդ շրջանի (94 օգոստ.—95 մայիս) բաժնորդագինն է 20 Ֆր. կանխիկ։ Կարելի է նաեւ բաժնորդագրուիլ քանի ամսի համար ալ որ ուզուի, ամեն մէկ ամսականը 2½ Ֆր. հաշուելով և 1895 մայիս ամսէն անդին չանցնելու պայմանով։

Նամակ և ծրար պէտք է ղրկել հետեւեալ հասցէով. M. PORTOUKALIAN, rédacteur du journal *Arménia*. MARSEILLE (France)

Ժ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 22

1894 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 13

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 (Հ. Տ.)

ՇԱԲԱԹ

Կը հրատարակուի Դ. և ԵՇԲԹ. օրեր

ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ

Խմբագրութիւնը, եթէ հարկ համարի, համառօտելով և կամ մասամբ միայն կը հրատարակէ իրեն ղրկուած գրութիւնները։ Պարտաւոր չէ վերադարձուցանել չհրատարակուած ձեռագիրները։ Յանուցումներ կընդունուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով։ Յանուցման 1 միջակ գիրը 1 սանդիմ կարժէ. 1 գլխագիրը 2 սանդիմ։

Les annonces en français et en arménien, sont reçues aux bureaux de la Rédaction (Allées de Meilhan, 44.)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Թիւրքը միշտ թիւրք է. — Սասունի կռիւը. — Իրաւունքի զօրծադրութիւնը Թիւրքիայի մէջ. — Սատեր՝ն օգուտ չտուին. — Հայեր ի Թիւրքիա. — Թուրքապարսկական սահմանագլխի Քիւրտերը. — Ռադուածներ Թիֆլիզի լրագիրներէն. — Թիւրքիայէն լուրեր. — Ծանուցումներ։

ԹԻՒՐՔԸ ՄԻՇՏ ԹԻՒՐՔ Է

Արդեօ՞ք հարստահարութիւնների հրատարակուին ու բողոքի ձայների բարձրանալն է պատճառ եղած որ Թիւրքերը կը հարստահարեն Հայերը լինչպէս կասեն դեռ ոմանք։

Իրաւ է թէ Թիւրքերն այժմ քաղաքական յանցանքի անունով կը հարստահարեն Հայերը, բայց հարստահարութիւնը միշտ կար — և երբեմն աւելի սոսկալի սրբապղծութիւններ կը գործուէին քան այժմ —, միայն թէ հարստահարելու կերպերը և իրրեւ պատճառ ցոյց տրուածները ժամանակին համեմատ կը տարբերին։ Մէկ ժամանակ, Թիւրքիայի կառավարողները կասէին թէ մենք կուզենք քրիստոնեայների վիճակը բարւոքել, հարստահարութիւնները դադրեցուցնել, բայց այդ շատ դժուար է որովհետեւ մահմեդական խուժանը դէմ կելնէ, կամաց կամաց պէտք է գործել. այդ առեն Թիւրք խուժանի մոլեռանդութիւնը պատճառ ցոյց կը տրուէր բարեկարգութիւնների չգործադրուելուն և Քիւրտերի ու Թիւրքերի հարստահարութիւնները սոսկալի կերպով կը շարունակուէին Հայաստանի մէջ։ Մի ժամանակ ալ դրամի պակասութիւնը արգելք կը հռչակուէր բարեկարգութիւններ մտցուցնելու Հայաստանի մէջ։ Այս վերջին ժամանակները ալ ազատական հրատարակութիւններն և անտանելի հարստահարութիւնների դէմ բողոքի շարժումները պատ՝ուակի տեղ կը ծառայեն, Հայերը սոսկալի կերպով ճնշելու և հարստահարելու համար։

Իրողութիւնը սա է որ Թիւրքը միշտ թիւրք է եղած և եթէ նոյն իսկ ամենէն աւելի լուսաւորուած ու փափկացած Թիւրքի կաշին մի քիչ քերես, տակէն երեւան կուգայ մոնկոլ Թաթարը։

Մեր այս ասածի ճշմարտութիւնը հաստատելու համար, նոյն իսկ անցեալ ժամանակի դէպքերէ բազմաթիւ ապացոյցներ կան։ Մենք անոնցմէ մին, և ներկայ շարժումներին հետեւէ կապ ունեցած չլինելու համար բաւական հին մի եղելութիւն կը ներկայացունենք այստեղ, որ իմացած ենք մեր Ռուսահայաստան ճանապարհորդած ժամանակ և որի կատարեալ ստուգութիւնը հաստատուած է յանկնէ յանուանէ։

1855ի խբռիմի պատերազմին ժամանակ, Հայերը ո՛չ միայն Թիւրքին դէմ շարժումներ չեն արած, այլ և տեղ տեղ օգնած են անոր և եւրոպական քրիստոնեայ բոլոր տէրութիւններն ալ միանալով, օգնած են իրեն պաշտպանելու համար Ռուսին դէմ։

Ահա Հայերի այդ հանդարտ միջոցին որ ո՛չ Թիւրքիաբնակ Հայերը Հայաստանի ինքնավարութիւն կը պահանջէին Թիւրքէն, ո՛չ Եւրոպային դիմումներ կանէին այդ մասքով, ո՛չ ալ Արմենիա կամ այլ այդպիսի թերթ կը հրատարակուէր Եւրոպայի մէջ, Թիւրքի պաշտպանուած զօրքերը Մեծ Հայաստանի կողմէն Ռուսիայի սահմանը կանցնին և կերթան ուղղակի Երեւանի Նահանգի 300 տնով հայաբնակ Իղդիր գիւղը կը մտնեն ուր հանդարտ բնակիչներէն շատը կը կոտորեն և բոլոր գիւղը կը կողոպտեն և նիւթական ու բարոյական ահռելի գէշութիւններ ընելէն վերջը, գիւղին երեւելիներէն 5.6 հոգի շղթայակապ իրենց հետ տանելով կերթան Մասիս լեռին ստորոտը գտնուող և 350 տուն ունեցող հայաբնակ Կողբ գիւղը. հոս ալ սարսափելի գէշութիւններ և գողութիւններ անելէ յետոյ, 6 հոգի ալ այս գիւղէ, ընդ ամենը 12 Հայեր շղթայակապ կառնեն Կ.պոլիս կը տանին և հոն կը յանձնեն կառավարութեան իբրեւ պատերազմական գերիներ։ Կառավարութիւնն ալ այդ 12 խեղճ Հայերն Մէհտէրհանէի մէջ բռնի աշխատելու կը դատապարտէ, օրական ցամաք հաց միայն տալով անոնց իբրեւ սնունդ։

Մէհտէրհանէի մէջ այդ չարաչար աշխատութեան և անբաւական սնունդի չդիմանալով, բոլորն ալ հիւանդ կը լինին. որոնցմէ Երեւանի Իղդիր գիւղի բնակիչներէն Աստուր Խիւտանեան անուն անձը աւելի սաստիկ հիւանդացած լինելով, մեր Ազգային Ս. Փրկչեան հիւանդանոցը կը ղրկեն 1855 դեկտեմբեր 19ին (Հ. Տ.) ուր իր արձանագրութեան թիւն է 196 և պատսպարեալների թիւն էր այդ միջոցին 117. իր թիւ 14ի վերածուած է 1856 յունուար 1ին։

1855 դեկտեմբեր 30ին (Հ. Տ.) ալ, միեւնոյն գիւղացի Մելքոն Մուրատեան անուն անձը սաստիկ հիւանդանալով, կը տանին Ս. Փրկչի հիւանդանոցը ուր իր արձանագրութեան թիւն էր 207 որ 24 թուի վերածուած է 1856 յունուար 1ին երբ պատսպարեալների թիւն էր 118։

Հիւանդանոցի բժշկի և բոլոր պաշտօնեայների փութաջան եռանդոնի ու խնամքովը քիչ ժամանակի մէջ առողջացած են այս երկու հիւանդները։

Բայց չուզելով Մէհտէրհանէի դժոխքը վերադառնալ, սեւէ միջոցով յաջողած են մի խնդրագիր մատուցանել Կ.Պոլսի ֆրանսական դեսպանին և բոլոր եղելութիւնը պատմելով, Բ. Դրան մօտ իր միջնորդութիւն խնդրած են ազատելու համար զիրենք, Մէհտէրհանէի մէջ գտնուող իրենց միւս 10 ընկերներով մէկտեղ։

Իրենց կրած չարչարանքների նկարագրութիւնը որ եղած էր աղերսագրին մէջ, ֆրանսական դեսպանի զայրոյթը գրգռած լինելով, իսկոյն Բ.Դուռը ղրկած է իր առաջին թարգման և պահանջած է անմիջապէս իրենց հայրենիք վերադարձունել յիշեալ Հայերը։ Բ. Դուռը չկրնալով արդարացունել իր այս ապօրինաւոր և բարբարոսական վարմունք, խօսք տուած է կատարել ինչ որ դեսպանը պահանջած է. և՝ երբորդ օրը, Բ. Դրան մի պաշտօնեայ, իրեն հետ մի դերձակառած, երթալով հիւանդանոց և յիշեալ երկու Ռուսիացի Հայերը քովը կանչելով, դերձակին հրամայած է որ հագուստի համար չափերնին առնէ և իրենց ալ յայտնած է որ իրենց հագուստի և ճանապարհի ծախքերը կառավարութիւնն հոգալով, հայրենիք պիտի վերադարձունէ իրենց միւս 10 ընկերներով մէկտեղ։ 5 օրէն ետքն ալ միեւնոյն պաշտօնեայն դերձակին հետ գալով և իրենց նոր կարուած հագուստները հագցունելով, միանգամայն ամենին ալ ճանապարհածախքերն իրենց յանձնուելով, 1856 փետրուար 20ին կը վերադարձուին իրենց հայրենիք։

Այս վաւերական պատմութիւն որ հաղարաւոր այդպիսի դէպքերէ մին է, ցոյց կուտայ որ ոչ միայն այժմ, այլ և տակէ 40 տարի յառաջ ալ, Հայը իրեն հլու հպատակ և բարեկամ և Եւրոպայի քրիստոնեայ տէրութիւններն ալ իրեն դաշնակից և պատերազմակից եղած ժամանակն ալ, Թիւրքը միշտ իր թիւրութիւն ի գործ դրած և քրիստոնեայները այս կամ այն պատրուակով հարստահարելն իրեն պարտք սեպած է որմէ ազատուելու համար եւրոպական մի դեսպանի միջամտելն պէտքը զգացունել տուեր է քրիստոնեայներին գրեթէ միշտ, փոխանակ անոնց հլու հնազանդութիւնն ու հաւատարմութիւնը գնահատելու։

ՍԱՍՈՒՆԻ ԿՌԻՒԸ

Շատերս մենք արձանագրել այն խոշոր դէպքերից մէկը, որ մենք տեղի ունեցան Սասունի մէջ և որոնք դեռ շարունակում են վրդովել այդ հռչակաւոր գաւառը։ Մեր տեղեկութիւնները ստացել ենք ամենաճիշդ աղբիւրից, ականատես մարդուց, առանց չափազանցութեան, առանց իրողութեան վրա որ և է յաւելում անելու։ Ահա այդ դէպքի փաստական նկարագիրը։

Անցած յուլիսի 28ին քրդական մի զօրեղ ցեղ յարձակում գործելով՝ քշում, տանում է Սասունի Շէնիկ անունով գիւղի ամբողջ նախիրը։ Շէնիկցիները Սասունում յայտնի են իբրեւ անահ, աներկիւղ լեռնականներ. նրանք չը կարողանալով այս անպատուութիւնը տանել՝ վճռում են գնալ և զէնքի ուժով յետ խլել նախիրը քիւրդերից։ Շէնիկի բնակիչները, մօտ 100 տուն, յայտնում են այս վճիռը Սասունի իրանց հարեւան միւս գիւղերին, առաջարկում են միանալ իրանց հետ և գնալ վրէժ հանել ընդհանուր թշնամուց։ Մի և նոյն ժամանակ քաջ ու կորիւ շէնիկցիները յայտնում են, որ իրանք վճռել են «վահանը ձեռքին, կամ վահանի վրա» դառնալ կուիւ, այսինքն կուիւ առանց երես դարձնելու կամ յետ պէտք է բերեն նախիրը և կամ մինչեւ վերջին շունչը կուելով՝ վճռել են մեռնել.

ով համաձայն է այս պայմանով դուրս գալ քիւրդերի դէմ, թող մասնակցէ։

Շէնիկցիների հրաւէրը արձագանք է գտնում հարեւան գիւղերի բնակիչների սրտերում. ամեն կողմից գալիս են օգնութեան և բաւական նշանաւոր ուժով յարձակվում քիւրդերի վրա և յետ խլում նախիրը։ Այս կռւում սպանվում են երկու քիւրդ։

Հայերի այս վարմունքը կատաղեցնում է քիւրդերին. միանում են իրար հետ մօտ 12 մեծ ու փոքր քիւրդական ցեղեր, բաւական թւով տաճիկ զինուորների հետ, և դիմում Շէնիկ գիւղի վրա՝ աւերելու նրան և սրի անցկացնելու նրա յանդուգն բնակիչներին։ Սակայն ի զուր ջանքեր։ Զը նայելով որ քիւրդերը թիւրք զինուորների հետ միասին իրանց թւով, 10,000-15,000, գերակշռում էին շէնիկցիներին և նրանց դաշնակիցներին՝ մօտաւորապէս 2000–3000 հոգի, բայց և այնպէս Շէնիկը մնում է անառիկ։ Պէտք է դիտենալ, որ Շէնիկ գիւղը շինված է լեռնոտ Սասունի սեւ ու բարձր ժայռերի վրա։ Շէնիկն անմատչելի է քիւրդերին. նրա նեղ ու քարոտ ճանապարհներն անցնում են լեռների ծերպերով, ժայռերի արանքներով և յայտնի են միայն իր քաջարի դաւակներին։ Թշնամին չէ կարող մտնել Շէնիկի մէջ, մինչեւ իսկ մօտենալ նրան. նա պէտք է հեռուից, լերան ստորոտից, փորձի իր հրացանի ոյժը։ Այդպիսով Շէնիկը ներկայացնում է մի ամուր դղեակ՝ ժայռոտ սարի կրծքին կպած։

Ահա Շէնիկի բնական այդ անմատչելի դրութեան շնորհիւ, քրդական բոլոր յարձակումները, որոնք ամբողջ վեց օր անընդհատ տեւում էին, մնացին ապարդիւն։ Եւ այդ ամբողջ ժամանակ հրացանաձգութիւնը միշտ առաջին անգամ սկսել են քիւրդերը։ Եօթերորդ օրը քիւրդերն ու թիւրքաց զինուորները դադարեցրին յարձակումը. ուրբաթ օր էր, բոլոր մուսիւլմանների համար կիրակի։ Հետեւեալ շաբաթ օրը քիւրդերը, թարմացած ուժով, գործեցին ամենազօրեղ յարձակումը և դարձեալ յետ մղվեցան. հայերն այս անգամ էլ դիմադրում են անասելի քաջութեամբ։

Զը մոռանանք ասել որ այդ կռիւների ժամանակ տղամարդկանց հաւասար ուժով մասնակցել են և Սասունի կանայք, նոյն իսկ երեխաներ։ Քիւրդերի ներքեւից կատարած անընդհատ կատաղի հրացանաձգութեանը հայերը վերեւից պատասխանել են հրացաններով, ժայռեր ու քարափներ գլորելով և քարեր թափելով նրանց վրա։ Վերջապէս քիւրդերը, տեսնելով որ հնար չը կայ տիրելու Շէնիկը և ոչինչ չեն կարողանում անել, դադարեցնում են պաշարումը և յետ քաշվում։ Հայերը, որ մինչեւ այդ ժամանակ՝ հակառակորդների ահագին թիւը տեսնելով՝ պաշտպանողական դիրք են բռնած եղել, այս անգամ ուզում են օգտվել դէպքից։ Ընկնում են քիւրդերի ետեւից և հրացաններ պարպում։ Հասնելով քիւրդերի բանակատեղը, գտնում են այնտեղ 13 դիակներ։ Սպանվածների մէջ է և տաճկական զինուորների գլխաւորը։ Պէտք է կարծել, որ այս 13 հոգին վերջին անգամ են սպանվել, երբ հայերը սկսել են փախցնել նրանց. իսկ նախկին ընկածների դիակները, հաւանական է, որ քիւրդերը տարած լինեն իրանց հետ։

Սասունցիների սիրտը չէ հովանում դարաւոր թշնամիների դիակները իրանց աչքի առաջ տեսնելով. նրանք, անսահման կատաղութիւնից դրդված, կտրտում են սպանվածների քթերն ու ականջները, և ապա քաշվում են իրանց ազատ լեռները։ Այս կռիւների ժամանակ սասունցիներից սպանվում են եօթը տղամարդ և մի կին։

Սակայն սասունցի կնոջ արիւնով ներկված լեռների այդ ազատասէր ժողովուրդը դեռ չէ փրկվում դրանով։ Քիւրդերը այդ պարտութիւնը կրելով և մանաւանդ իրանց դիակների անպատուելը տեսնելով, ընտրում են իրանց միջից նշանաւորներին և իբրև քիւրդական ցեղերի կողմից ներկայացուցիչներ՝ ուղարկում են նրանց Մուշի փաշայի մօտ։ Սրանք փաշային դանդատվում են, թէ սասունցի հայերը հանգստութիւն չեն տալիս վրանաբնակ քիւրդ խաղաղ ցեղերին, թէ հայերը յարձակվել են իրանց վրա եւ իրանք դիմել են տեղական զինուորական իշխանութեան օգնութեան։ Բայց հայերը չեն դադարեցրել իրանց յարձակումները, նորից կրկնել են և նրանցից սպանել բազմաթիւ մարդիկ, որոնց թւումն է և տաճկական զինուորների գլխաւորը։

Մուշի փաշային մի այդպիսի պատրուակ էր հարկաւոր։ Ազատամէ սասունցիներին պատժելու և զսպելու համար, նա ուղարկում է ահագին զօրք և չորս թնդանօթ։ Թիւրքաց զօրքի հետ միացած բոլոր քրդական ցեղերը շրջապատել են քաջերի լեռնոտ երկիրը։ Վճռված է հիմնայատակ քանդել Սասունը և ընդմիշտ ընկճել նրան։ 3–4 գիւղ հրդեհ են դցել, կրակ տուել և վառել արդէն։ Տաղնապը տիրում է ամեն տեղ։

Սասունն այժմ պաշարված է, անօգնական, կրակ ու բոցի մէջ...

Էլ-էն
(Մշակ).

ԻՐԱՒՈՒՆՔԻ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

(«Allg. Schweger Zeitung». N° 222. 22/9 94. Basel)

ԼՐԱԳՐԻՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԱԾ

(Շար. 21րդ թուից եւ վերջ)

Զուիցերիացի բարեկամներս անշուշտ դեռ կը յիշեն, որ Թուրք կառավարութիւնն անցեալ տարի մի քանի հայ աւետարանական Հովիւներ ինչպէս Կարապետ Թումայեան և Գայաեան՝ բանտարկեց և ոճրագործական դատաստանի ենթարկեց։ Սակայն գործն իւր բոլոր պայծառութեամբ յայտնուեցաւ, որ Կ. Թումայեան ինչպէս և իւր ընկերն, կատարելապէս անմեղ էին. բայց և այնպէս մահուան դատապարտուեցան զի բնականաբար Թուրք կառավարութեան համար դժընդակ բան մ'էր խոստովանել թէ սխալած է։ Ուստի գործն անուշ տեղը կապեց։ Թէպէտ Էնկիւրիի դատաւորների չորսէն երեքն արդէն հռչակած էին երկու մարդասպանուածներու անմեղութիւնն և չորրորդն եւս կիսկամ միայն նոցա դէմ էր, այսու ամենայնիւ վերահսկող Աբեդին փաշան ստիպեց երեք առաջիններին յետս կոչել իրենց վճիռը և մահուան վճիռ տալ որովհետեւ Պոլսէն ուղարկուած էր բարձրագոյն հրաման դատապարտելու և որովհետեւ Էնկիւրի այնպէս լուր էր հասեր թէ Սուլթանը երկու հովիւներուն պիտի ներէ՝ անոնց մահուան դատապարտուելէն յետոյ։ Անշուշտ սա մի ածան և հաճելի իրաւաբանական գործողութիւն էր Թուրք Լիբերալներու համար։ Թուրք կառավարութիւնն արդէն պարտաւորուած էր ամօթալի մի մեծ փոխանակավճար հատուցանել՝ Սերաստիոյ փաշային և իւր տեղակալի օգնականին միջոցով՝ Մարսուանի բողոքականաց հրկիզեալ վարժարանին համար ուր երկու հովիւներն, Թումայեան և Գայաեան, ուսուցիչ էին։ Ամերիկեան դեսպանատունը որի հովանաւորութեան ներքոյ կը գտնուէր վարժարանը, յայտնեցաւ հաստատել որ նոյն իսկ փաշան էր հրդեհին հեղինակը. հիմայ պէտք է նկատել թէ ճիշդ այն փաշան էր զԹումայեան իբր յանցաւոր ամբաստանողը։ Դրան առաջ։ Այս սրիկայական արարքի վարձն այն եղաւ ի հարկէ որ փաշան պաշտօնանկ եղաւ և բանտարկուեցաւ։

Արդ՝ Թուրք կառավարութիւնը կը մտածէր թէ երբ Թումայեան և Գայաեան հովիւներն անպարտ արձակուին Էնկիւրիի եղեռնադատ ատեանէն, այն ժամանակ ըստ կարելւոյն ամօթալի մեծ փոխանակավճար կը պարտաւորի տալ. իսկ սորա վերայ պիտի աւելնար և տրուած վճռի՝ ողորմելի արդարադատութեան ամօթը։ Եւ որովհետեւ Թումայեանի գործով կը հետաքրքրուէին և Արեւմտեան բարձրաստիճան անձինք — նոյն իսկ Գերմանիոյ կայսր Վիլհէլմ Բ.ին եւս գրուած էր այս մասին և Պոլսոյ գերմանական ու անգլիական դեսպաններն ազդու կերպով միջամտեցին անմեղներու դործին համար —, ուստի խորամանկ Թուրքն իսկ արեւելեան եղանակով մի ելք կ'որոնէր։ Թո՛ղ անմեղները մահուան դատապարտուին և այնուհետեւ ներում շնորհուի՝ այն պայմանով, որ նոքա աքսորուին Տաճկաստանէն։ Սորա համար Սուլթանը չնորհեց իւրաքանչիւրին 300 Ֆրկ. ճանապարհածախս։ Իսկ Թուրք պաշտօնական Թերթերը հռչակեցին ու փառաբանեցին մեծ վեհապետի մեծագոյն գթութիւնը։ Յետոյ Թուրք ոստիկաններ առին երկու աքսորականներն իրենց հսկողութեան ներքոյ մինչեւ Բրինտիզի։ Նոքա կարգիլէին ամեն տեսակ յարաբերութիւն իրենց Պոլսի քրիստոնեայ բարեկամներին հետ։ Այս գործը մի փայլուն ապացոյց է Թիւրքիոյ մէջ իրաւունքի գործադրութեան։

Առաւել լուսաբանելու համար այն՝ ինչ որ Սուլթանի ներկայացուցիչ պաշտօնապէս արտասանեց ժընէվի ժողովին մէջ՝ հարկ է աւելացնել մի քանի փոքրիկ տեղեկութիւններ եւս։ Հայերու ամբողջ դատավարութեան բարձրագոյն վերահսկողն՝ Էնկիւրիի Աբեդին փաշան՝ Թումայեանի քեռեկալ և մեզ ծանօթ հովիւ Ա. Հոֆմանին զանազան հետաքրքիր խոստովանութիւններ է արել, որոնցմէ մի քանին բառացի մէջ կը բերենք։ Թումայեանի յիշեալ քեռեկալն որոշեց փնտռել զայն։ Անձամբ գնաց Էնկիւրի և նոյնտեղի բանտին մէջ զայն գտաւ։ Պ. Թումայեան շատ շաբաթներ վզին ու ոտքերուն կը կրէր ծանր շղթաներ. իւր ձերբակալութեան սկզբին՝ մարտին մինչեւ իսկ, շատ օրեր ու գիշերներ անընդհատ ձեռքերն երկու կաղնի փայտերու մէջ փակուած են եղեր և Թուրք զինուորներէն չարաչար տանջուեր է։ Երբ երկու քեռեկալներն՝ գերման և հայ հովիւները, իրար տեսան Էնկիւրիի փաշայի ունկնդրութեան դահլիճին մէջ. հայ հովիւը շղթաներն արձակուած էին. սակայն ոտքի ու ձեռքի վէրքերն դեռ չէին լաւացած։ Մեր ծանօթին փաշայի հետ ունեցած առաջին տեսակցութեան ժամանակ՝ փաշան հետեւեալն է ասեր Ֆրանսերէն։

«Ձեր քեռեկալ Կ. Թումայեան անմեղ է. մեր որոնած դաւադիրն է Արթին Թումայեան, սորա մօրաքրոջ որդին։ Համոզուած եղէք, որ ձեր քեռեկալն անպարտ պիտի արձակուի դատավարութեան մէջ։ Ձեզ կը վստահացնեմ։ Թէպէտ 5 վկայ ունի իւր դէմ, բայց ես կանչել տուի զանոնք և ըսի իրենց.— Սրիկայնե՛ր, հիմա խոստովանեցէք ճշմարտութիւնը, ապա թէ ոչ պիտի կախեմ ձեզ. կը ճանաչէ՞ք Թումայեանը։ Նոքա պատասխանեցին թէ ո՛չ։ — Ուրեմն ինչո՞ւ այդպէս վկայեցիք։ — Որովհետեւ Սերաստիոյ փաշան չարաչար դանակոծել տուաւ զմեզ։»

Երբ այս խօսակցութենէն անմիջապէս յետոյ ընդհանուր դատախազն Մէհմէտ Սրիֆ բէյ դահլիճը մտաւ, նահանգապետ փաշան կրկնեց նոյն խօսքը թէ Թումայեան անմեղ է. Մէհմէտ բէյն եւս համաձայնեցաւ։ Եւ երբ բանտարկեալն այնուհետեւ դատի կանչուեցաւ և այդտեղ երկու Թուրքերու ներկայութեամբ կրկին իւր քեռեկալը տեսաւ, փաշան մի անգամ եւս վերստին հաստատեց իւր նախապէս ասածը թէ նա Թումայեանը անմեղ կը համարի։ Սակայն մի քանի օր յետոյ՝ նոյն 5 վկայի տուած վկայութեան հիման վրայ Թումայեան մահուան դատապարտուեցաւ. և Մէհմէտ Սրիֆը մահուան վճռին համար կը փաստաբանէր, միեւնոյն անձն որ քիչ ժամանակ առաջ ճանաչեր էր նորա անմեղութիւնը։

Արդ՝ պէտք է սոցա հետ համեմատել Քեամիլ բէյի բանախօսութիւնները։ Զանազան դարձուածներով կը յիշէր թէ Իսլամը ներողամտութեան կրօն է, թէ Մահմէտն իւր կրօնի հաստատման համար ի մի համախմբերու ձուլեր է մոլեռական ու քրիստոնէական կրօնի ընտրելագոյն բարոյականները։ Իսկ հրամէջի բանախօսութեամբը բացագանչեց Սուլթանի ներկայացուցիչը ծընէվի ժողովին մէջ. Տեսարք, դուք գիտէք որ Թուրքիան բոլոր օրէնսդրութեանց օրօրանն է և թէ «արդարադատութիւնը» արեւելքէն առեր է իւր ծագումն։ Եւ ճշմարի՛տ, մի մտածուած դրութիւն կայ սորա մէջ։ Սակայն, ափսո՛ս, որ մի փոքր շատ անճահ ու անմիտ է։ Սակայն, յամենայն դէպս հետաքրքրական է այսպիսի հոգեբանական ինքնախարութիւններն առաւել խոր ուսումնասիրելը։

ՍՈՒՏԵՐՆ ՕԳՈՒՏ ՁՈՒՆԻՆ

Petit Marseillais լրագիրը հրատարակած էր թէ Մէսաժերիի «Ճէմնահ» շոգենաւը անցած ամիս Բիրէի առջև հասած ժամանակ, երկու Թիւրքեր շոգենաւ մտեր են որոնք իրենց աղքատիկ վիճակին հակառակ՝ բազմաթիւ ոսկիներ իրենց հետ ունենալով, նաւապետին հետաքրքրութիւնն արթնցուցեր են որ իրենց ոսկիներ բանալով խուզարկութիւններ արեր և տեսեր է թէ մեծ քանակութեամբ բէյլիկներ, տենամիթ, փամփուշտներ և այլն կը տանին եղեր։ Նաւա-

պետը հարցաքննութեան կենթարկէ այդ Թիւրքեր որոնք կը խոստովանին թէ Յունաստանի մէջ մի դաւադրութիւն կազմած էին Սուլթանին դէմ և զայն գործադրելու համար Կ.պոլիս կերթան։ Նաւապետը մատներ է այդ մարդեր թիւրք կառավարութեան և դաւադրութիւնը չէ յայտներ։

Թէեւ Petit Marseillais ինք ալ շատ չէր կրցած հաւատ ընծայել մի ճանրորդէ իրեն հաղորդուած այս լուրի, բայց կը տեսնենք որ լուրը արտատպուած է եւրոպական մի քանի լրագիրների մէջ։ Զուզեցինք մենք ալ արտատպել որովհետեւ պատմուածքին մէջ կը տեսնէինք այնպիսի կէտեր որ բոլորովին անհաւանական կը դարձնէին այդ պատմութիւն։ Այժմ Petit Marseillais ինք սուտ կը հանէ այդ լուրը որ մի ճանապարհորդ իրեն հաղորդած է եղեր։

Ի՞նչ օգուտ կելնէ այսպիսի սուտ լուրեր տարածելով. ոչ միայն օգուտ չկայ, այլ և վնաս ալ կայ որովհետեւ ճշմարիտ ալ կարդացած միջոցին կսկսին կասկածոտ աչքով նայել անոր վրայ։ Շատ հաւանական է որ Թիւրքերն կամ Թիւրքերի վարձկաններն այդպիսի սուտեր հրատարակել տան եւրոպական լրագիրներին մէջ, իրենց անպատասխ եղող ճիշդ լուրերին վրայ ալ կասկած ներշնչել տալու համար։

ՀԱՅԵՐ Ի ԹԻՒՐՔԻԱ

Սանասարեան վարժարանի կատակատարներէն Վսեմ. Պ. Կարապետ Եղեանց որ Ժընէվ գումարուած աբեւելագէտների համաժողովին մասնակցած էր, Ռուսիա վերադարձին Կ.պոլսէն անցած է ուր կը գտնուի հոկտ. 7էն ի վեր և յիշեալ վարժարանին համար ինչ ինչ կարգադրութիւններ անելով զբաղուած է։

— Սեբաստիայի Առաջնորդ Դեր. Պետրոս եպիսկոպոս որ Եւդոկիա կը գտնուի այժմ, հեռագրած լինելով որ իր վատառողջութիւն դարմանելու համար ստիպուած է Կ.պոլիս գալ, Ազգ. կեդրոնական վարչութիւնը թոյլտուութիւն արեր է գալու։

— Պայազիտի առաջնորդ Դեր. Յովհաննէս եպիսկոպոս իր ծերութեան պատճառով հրաժարած լինելով, Հասան Դալաի վանահայր Տ. Տիմոթէոս վարդապետ Աբամեան Առաջնորդական Տեղապահ նշանակուեր է։

— Նախորդ թուով գրած էինք Կ.պոլսի «Ատափազար Օթէլ»ին գիշերանց այրուիլը։ Նոյն միջոցին այդտեղ գտնուած 30ի չափ Ատափազարցի Հայերն ամենքն ալ վտանգուած չեն. մէկ մասը յաջողեր է ժամանակին դուրս ելնել. բայց 9 այր մարդ, 4 կին և 1 տղայ, չկրնալով փախչիլ ստիպուեր են պատուհաններէն չուաններով վար իջնել կամ իրենք զիրենք վար նետել։ Հաւկիի վաճառական Յովհաննէս Էֆէնան վար ինկած ատեն ծանրապէս վիրաւորուեր և քիչ յետոյ մեռեր է։ Տիկին Ն. Ալպէրիեան ինկած ատեն դրկին մէջ բռնած երեխան չվնասուելու համար՝ ինքզինք վտանգի ենթարկեր և կռնակի վրայ նետուեր է որով ծանրապէս վնասուեր է։ Նոյնպէս վիրաւորուած են, իրմէ զատ, երկու կին և ուրիշ մի քանի անձեր որոնք Ազգ. Հիւանդանոց տարուած են խնամուելու համար։

ԹՈՒՐՔՕ-ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼԽԻ ԲԻՒՐԴԵՐԸ

Սայմաստեն սեպտ. 11/23 թուով կը հաղորդեն մեզ հետեւեալը.

Յայտնի է որ Թրքօ-պարսկական սահմանագլուխը իր երկարութեան մեծ մասին վրայ, Արարատէն մինչեւ Սիւլէյմանիյէ և աւելի հարաւ, քրդական ցեղերով (1) բռնուած է երկու կողմէն ալ և այդ երկու սահմանի ցեղերի փոխադարձ ատելութիւնը և անպատիժ մնալու դիւրութիւնները այդ գծի վրայ անպակաս արած են աւարառութիւններ ու սպանութիւններ. այդտեղ քիւրտը քիւրտին կը սպանէ, կը թալանէ որովհետեւ հայ տարբը վաղուց հեռացեր է այդ սահմանագլուխներէ։

Այս անցեալ ամիս քրդական ընդհարման այդպիսի դէպքերով հարուստ եղաւ. յիշենք միայն Աղբակի և Սալմաստի մէջտեղ գտնուող Քիւրտերի իրարանցումը։ Սահմանագլխի թրքական մասին մէջ կը բնակին Մէրզիկցի Քիւրտերը Արաբիլ լեռին վրայ. իրենց գլխաւոր գիւղն է Փաչան, ցեղապետը Շէրիֆ պէյ որ 300 վրանէ բաղկացած Մէրզիկցիներուն անպոյման հրամանատարն է. ինք այս վերջերս փաչայի տիտղոս ալ ստացաւ Համիտիէ հեծելազնդի մէջ զինուորագրելով զինք և մարդիկը։ Այս ցեղը իր մէջ ունի և երկրագործ տարբ, թէեւ գլխաւոր զբաղումն է խաշնարածութիւն և աւազակութիւն։ Լեռան պարսկական մասին վրայ կը բնակին Մամադցի քիւրտեր. սոքա թէեւ սակաւաթիւ (40-50 վրան) սակայն աւազակութեամբ աւելի անուանի և երկիւղալի։ Այս երկու ցեղեր ընդհարման սկզբնաւորութիւն արին անցեալ տարի. կռուին մէջ Մամատցիներ մի մարդ կորսնցուցին և երկու ալ վիրաւոր ունեցան և որովհետեւ վրէժխնդրութեան գործը Քիւրտերի մէջ սրբազան մի պարտք է և մինչեւ իսկ սերունդէ սերունդ կը փոխանցուի, այս ամրան ալ Մամատցիները յարձակեցան Մէրզիկցիներուն վրայ և սպաննեցին հինգ անձ, երեք ալ վիրաւորեցին, այդ ցեղէն 1500 ոչխար ալ յափշտակելով. կարգն այժմ եկած է Մէրզիկցիներուն և ինչպէս Քիւրտերի կռուելու սովորութիւնն է, մի անգամ համարձակ կռուի մէջ երկու կողմի բաղդը չպիտի որոշուի, այլ պիտի աշխատուի մէկը միւսին թակարդի մէջ սպաննել, վայրենի սրսորդութիւնով զիրար հալածել։

Այս ցեղերի դրացի և անոնցմէ հարաւ բնակող Կարդարցի ցեղին մէջ ալ սպանութիւններ պատահեցան այս ամրան, հետեւեալ պարագայների մէջ։

Կարդարցի կամ Շիկակ ցեղի աղաներն, Մամէ և Թամէ, որոնք առաջ Պարսկաստանի կողմը կը բնակէին և աւազակութեամբ ահ ու սարսափ տարածեր էին միւս քիւրտ ցեղերին մէջ, մի տարի կը լինի որ Թրքաց հողն անցեր և Թիւրքերէն սիրալիր հիւրընկալութիւն գտնելով Աղբակի հայ գիւղացիների տները տեղաւորուեր և զանոնք դաղթելու ստիպեր են։ Այդ հրոսակներն այս հունձքի ատեն մարդիկ ղրկեր էին Պարսից սահմանին մէջ մնացող իրենց ցեղակիցներէն ձրի քիւրտ հնձուորներ ժողվելու և տեսնելով որ Կարդարցիների տանուտէր Ջանկօի արտին մէջ կան պատրաստի հնձուորներ, բռնութեամբ կուզեն տանել և երբ դիմադրութիւն կը տեսնեն Ջանկօի տղայի կողմէն, անմիջապէս դընդակահար կանեն։ Սպանութեան լուրը հասնելով սպաննուածի եղբայրներին, սոքա կելնեն վրէժ հանելու. կռիւը կը վերջանայ Ջանկօին նպաստաւոր կերպով և Թրքաց սահմանէն եկողներ մի ծանր կորուստ ալ կունենան, այն է իրենց աւազակապետ Մամէի կարիճ երիտասարդ որդին, Ճէվէրբէկի, նոյն կռուի մէջ սպաննուիլը. այս մեռնողը քիւրդ ցեղերին մէջ մեծ համբաւ ունէր քաջութեանը և գեղեցկութեանը համար. նոյն իսկ թշնամի Կարդարցիները սուգ պահեցին մահուանը համար։

Ներկայիս մէջ Կարդարցիները ժամէ ժամ կը սպասեն յարձակում կրելու և մինչեւ իսկ այլակրօններուն մէջ ալ դաշնակիցներ փնտռելու ջանքեր կանեն որ ի հարկէ դեռ վաղ ժամ ջանք է։

Քիւրտ ժողովրդին մէջ մտահոգութիւն սկսեր է տիրել այս իրար յաջորդող դէպքերուն վրայ և այժմ իրենց մէջ կարծիք կը տիրէ թէ երկու ամիս առաջ Դէրիկի Ս. Աստուածածնայ վանքի նախիրը տարուելուն՝ որով և վանքի անեծքին հետեւանքն են այս տխուր դէպքեր։

(1) Այս ցեղեր ամառը վրանաբնակ են, իսկ ձմեռը կիջնեն իրենց ողորմելի կիսաւերխրճիթներ, որոնք գետնափոր են.

ՔԱՂՈՒԱԾՆԵՐ ԹԻՖԼԻԶԻ ԼՐԱԳԻՐՆԵՐԷՆ

ԹԷՀՐԱՆԻՑ. — Օգոստոսի 30ին (սեպտ. 11) Թէհրան ժամանեց արժանապատիւ Սահակ վարդապետ Այվատեանը. ժողովրդի կողմից շատ պատուաւոր ընդունելութիւն եղաւ։ Սպասում ենք արժանանալ նորին բարձրապատուութեան քարոզին և իւր հետ ս. Էջմիածնից բերած կոնդակին։

— Օգոստոսի 30ին մի ցաւալի դէպք պատահեց։ Վաղուց Թէհրանում բնակւում էր մի բուլղարացի իւր կնոջ հետ. բուլղարացին հիւանդանալով վախճանուեց. կինը իւր ամուսնու մահը տեսնելով, վերցնում է սարճանակը և անձնասպանութիւն է գործում։ Պատճառը հաստատ յայտնի չէ։

ԹԱՒՐԻԶԻՑ. — Այս օրերս սբբազան առաջնորդ Նորին բարձր սրբազնութիւն Սուքիաս արքեպիսկոպոսի ձեռնադրութեամբ հայ եկեղեցուն ընծայուեցին երկու անձ. մինը կուսակրօն՝ Արսէն աբեղայ Վեհունի, միւսը քահանայ՝ տէր Գարեգին Պետրոսեան։ Աբեղան Սալմաստի Դերիկայ ս. Աստուածածին վանքում վանահայր, դաւառի քարոզիչ և ապա յաջորդ պիտի կարգուի. իսկ քահանան Որմիի գիւղերում կարեւոր տեղերում, պիտի քահանայագործէ։ Յովհաննէս վարդապետ Բաղունին ուղարկուեցաւ Ղարադաղ, ուր բաւական մեծ գործ կայ կատարելու մի վարդապետի համար։ Այնտեղի հայերը երկպառակութեան մէջ են ընկեր։ Բարձրապատիւ Այվատեան վարդապետը դէպի Սպահան ուղեւորուեցաւ։

(Նոր-Դար)

ԹԻՒՐԲԻԱՅԷՆ ԼՈՒՐԵՐ

Միջերկրականի ռուսական նաւատորմին հրամանատար Ավէլան դեր-ծովակալին մի շքեղ խնջոյք տուաւ Սուլթանը ուր հրաւիրուած էր նաեւ ռուսական դեսպան Պր. Նէլիտոֆ։ Այս առթով Սուլթանը Ա. կարգի Մէճիտիյէ պատուանշան տուաւ իրեն որովհետեւ Ավէլան՝ դեր.ծովակալ է. Օսմանիյէի մեծ ժապաւէնը կը տրուի ծովակալներին և դեսպաններին, ինչպէս որ Միջերկրականի անգլիական նաւատորմին հրամանատար Միքայէլ Սէյմրը ծովակալին տրուեցաւ ադամանդազարդ մի ծխատուփով մէկտեղ որ 25,000 ֆրանգ կը գնահատեն։

Ավէլան դեր.ծովակալին Կ.պոլիս գալէն մի քանի օր առաջ, Բ. Դուռը փութացած էր պատերազմական տուգանքի յետաձգաց հաշուէն 50,000 օսմ. ոսկի (1,150,000 ֆրանգ) յանձնել ռուս կառավարութեան։

Ավէլան դեր.ծովակալը Սան Ստէֆանօ և Կ.պոլսի հետաքրքրական տեղերը պտըտելէն յետոյ, հոկտ. 6ին մեկնած է Կ.պոլսէն։

— Վանի Աղբակ (Պաշգալա) գաւառին մէջ հնութիւններ խուզարկուած միջոցին, մի սթոռ գտնուած է որի վրայ մի վեհապետ կայ բազմած և տակն ալ արձանագրութիւններ կան։ Այդ հետաքրքրաշարժ հնութիւն փոխադրուած է Կ.պոլիս կայսերական թանգարանը։

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Է ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՅ (1794-1894) ՅՈԲԵԼԻՆԻ ՊԱՏԿԵՐԸ

Այս պատկեր որ «Հանդէս Ամսօրեայ»ի խմբագրութիւնը հրատարակած է ներկայ 1894 թուականի Հայ աղգին մէջ լրագրի սկզբնաւորութեան դարադարձը լինելուն առթով, մեծ միտքալ դիրքով է լուսատիպ (phototypique), որի մեծութիւնն է 50 × 35 սանտիմետր, տպուած 70 ×

45 սանտիմետր քարտոնի (carton) վրայ այլ և այլ բնագրով։ Մէջ տեղը գրուած է հայ լրագրութեան հիմնադրին՝ Տ. Յարութիւն Քհնյ. Շմաւոնեանի պատկերը, և բոլորտիքը՝ 1894ին հայերէն լեզուով հրատարակուող բոլոր լրագիրները երեսնց խմբագրապետներու պատկերներով։

Գինն է 1 ռբլ. 50 կպկ. կամ 4 ֆրանգ, ճանապարհածախսով միասին։

Պարսկաստանի համար 1 ռբլ. ռսկն. կամ 2 ֆր. եւ 50 սնթմ.

Սոյն առթիւ կը յայտնենք որ լոյս տեսած է նաեւ

Գալէմքեարեան Հ. Գ., Պատմութիւն հայ լրագրութեան ի սկզբանէ մինչեւ մեր ժամանակը։ Հտ. Ա. 1794-1860. մէկ լուսատիպ պատկերով։ Վիէննա Մխիթարեան տպարան 1893։ Գին՝ ճանապարհածախսով՝ ռբլ. 1 կամ 2 ֆր. և 50 սանթիմ։

Վերոգրեալ պատկերն ու գիրքը ստանալու համար, դիմել Վիէննա Մխիթարեան Պատուարժան Միաբանութեան որ հրատարակած է զանոնք։

Կարելի է նաեւ ստանալ զանոնք, դիմելով Արմենիայի խմբագրութեան։

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԺԴ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Մ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

ՄԻ ՊՈՒԼԿԱՐ ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ
(ԶԱՔԱՐԻԱ ՍԹՈՅԱՆՈՎ)

ՅԱՆՍԵՐԷՆԷ ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՄԿՐՏՒՉ ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆ

1894

Պուլկարիայի անկախութեան հերոսներէ մէկին, Զաքարիա Սթոյանովի, որ իր ընդունակութեան և հայրենասիրական ոգեւորութեան շնորհով յաջողեցաւ մի լեռնաբնակ գիւղացի հովուի պարզ վիճակէն հետզհետէ արհեստաւոր, վարժապետ, յեղափոխական գործիչ, խմբագրապետ և վերջապէս ազատ Պուլկարիայի Ազգային ժողովին նախագահ դառնալ, խիստ հետաքրքրաշարժ կենսագրութիւնն է, ուր ուշադրութեան արժանի տեղեկութիւններ կան նաեւ Պուլկարիան Թիւրքի լուծէն ազատելու աշխատող պուլկար հայրենասէր յեղափոխականների գործունէութեանը մասին։ Սկիզբը գրուած է նաեւ հեղինակին, Բրոֆէսէօր Լուի Լէժէի, և Թարգմանչին միջեւ եղած թղթակցութիւնը այս գրքի հայերէն թարգմանութեանն առթով։

Հեղինակը շատ իրաւամբ կը գրէ իր յառաջաբանի վերջ թէ «Զարմանք պիտի պատճառէ ինձ եթէ ընթերցողների հետաքրքրութիւնը չարժի պետական մարդ դարձած մի գիւղացու այս վաւերական պատմութեան վրայ։»

Գինն է փոստի ծախքով մէկտեղ 1 ֆրանգ և 40 սանթիմ։

Տարածելու համար մեծ քանակութեամբ առնողներին 25 % զեղչ կը լինի։

(Պարսկաստանի Հայերին համար 1 ֆրանգ է։)

ԹԱԽՈՒ ԳԻՐՔԵՐ

Հետեւեալ գիրքերը կարելի է ստանալ Արմենիայի խմբագրատունէն երեսնց առջեւ նշանակուած գիներով որոնց մէջ հաշուուած է և զրկելու փոստի ծախքը։

Արժէքը կանխիկ չվճարուած՝ գիրքը չզրկուիր։

Բ. Յ. Վարդուկեանց. ԴԱՅԼԱՅԼԻԿ Դրուագ Ա. (Հեղինակին յատուկ ոճն եղող ճարտար բանահիւսութեամբ և գրաբար լեզուով գրուած ոտանաւորներ են Աստուծոյ արարչագործութեան հրաշալիքներն պատմող)։ Գինն է 75 սանթիմ։

Հ. Կղեմէս Վ. Սիպիլեան, Դասատորոշբիւն Ռոշբիանեան դրամոց (Մէկ լուսանկարատիպ պատկերով, վեց վիմատիպ տախտակօք — 79 պատկեր —, և 53 պատկերօք ի բնագրին, որոց մէջ կան բազմաթիւ չհրատարակեալներ։ Մեծ 8° երես ԺԶ+88+32). Վիէննա 1892։ Գին 7 ֆրանք։

Խօսք վասն Հայրենասիրոշբեան Բ տպագրութիւն 60 սնթմ.։

Հայկակ Էկինեան, Կսկծանք Ցեար Ա, Ն. Եորք. 1890 (Հեղինակին ընտիր մէկ բանաստեղծութիւնն է այս արձակ գրուած)։ 30 սնթմ.

ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
Ա. ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՐԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԶԱՏՈՒԹԵԱՆ

Բ. Տպագրութիւն

«Հայոց Հայրենասիրական Միութեան» հրատարակած այս վարդապետարանի մէջ համառօտ կերպով բացատրուած է թէ իւրաքանչիւր հայրենասէր Հայ ի՞նչ փափաքներ պէտք է ունենայ և ի՞նչ պարտքեր ունի կատարելու։

Կը խնդրուի ամեն հայրենասէր Հայերէ իրենց շրջանի մէջ տարածել այս տետրակ։ Մէկ անգամէն 50 օրինակ ծախու առնողին կը դրկուի 5 շրջանքով Հատին գինն է 15 սանթիմ (Պարսկաստանի Հայերին համար 10 սանթիմ)։

Ինչպէս ամեն լրագիրներ, Արմենիան ալ կընդունի ծանուցումներ հրատարակելու համար. անոնք որ պէտք կունենան Արմենիայի միջոցով մէկի դիմում անել կամ մի բան յայտարարել, պատրաստ են ընդունելիրենց ծանուցումներ ըստ, լրագրական սովորութեան։ Ծանուցումների գիները նշանակուած են Արմենիայի ճակատը, տառին վրայ հաշուելով. 1 երկթագրի (գլխագիր) համար 2 սանդիմ և 1 բոլորգրի համար 1 սանդիմ։ 3 անգամ դրուելիք ծանուցումի գինին վրայ %ին 10 զեղչ կը լինի. 10 և աւելի անգամներ դրուելիք ծանուցումի գնի վրայ 0/0ի 30 զեղչ։ Սակարկութիւն չընդունուիր։

Նշանակք Հայաստանեայց. Մայր Հայաստանի պատկերը՝ Հայոց 4 թագաւորութիւնների նշանակներովը մէկտեղ փայլուն թղթի վրայ և կանաչ, կապոյտ և դեղին գոյներով ներկուած։ 1 ֆրանգ։

ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ ՍՐԲԱԶԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐԸ

Ցաճկական բռնութեան նահատակ եղող Խորէն Նարպէյ-Լուսինեան Սրբազանի պատկերը ընտիր թղթի վրայ տպուած կը ծախուի Արմենիայի խմբագրատունը։ Գինն է 65 սանթիմ, փոստի ծախքը խմբագրատունէն վճարուելով։

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Մ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆ

Մ. Փորթուգալեանի հրատարակած գիրքերին վրայ մասնաւոր զեղչ կը լինի Պարսկաստանի Հայերին համար որոնց կը զրկուի փակագծի մէջ նշանակուած գիներովը։

Ա. ՀԱՅ ԴԻՒՑԱԶՆՈՒՀԻ ՄԸ (Սպառած)։
Բ. ՀԱՅ ԳԻՒՂԱՑԻ »
Գ. ՍԱՂՄՈՍ ԻՍՐԱՑԷԼԻ »
Դ. ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ ՊՈՒԼՂԱՐԻՈՑ ԵՒ ՏԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ՊՈՒԼՂԱՐ ԱՊՍՏԱՄԲԱՊԵՏԱՑ (Սպառած)

Ե. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹՇՈՒԱՌՆԵՐԸ.—(Հայաստանցիների պանդխտութեան տխուր հետեւանքների մէկ փոքրիկ պատկերը կը ներկայացունէ վիպական կերպով։) Գին (90 սնթմ.) 1 ֆրանգ 20 սնթմ.

Զ. ԳԱՄԱՌ ՔԱՔԻՊԱ — ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ յետ այբուբեցն աւարտելուն (Մեծանուն հայ բանաստեղծին վերջերս գրած ոգեւորուն ընտիր ոտանաւորներէն 3ը՝ առանձին տետրակով հրատարակուած են)։ 50 հատը 2 ֆր. և 50 սանթիմ, հատը (5 սնթմ.) 10 սանթիմ։

Է. ԼԻՆՉԻ ՕՐԷՆՔԸ ՅԱՃԿԱՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ. (Սպառած)

Ը. ԹԻՒՐՔԻԱԻ ՀԱՅԵՐՆ ՆԻ ԻՐԵՆՑ ԴՐԱՑԻՆՆԵՐ (Թիւրքիայի Հայերին և իրենց դրացի ազգերի վրայ վիճակագրական և ցեղաբանական ամփոփ և հետաքրքրաշարժ տեղեկութիւններ կը պարունակէ։ Թիւրքահայաստանի մէջ բնակող այլ և այլ ազգերէ բնակիչների թուին բազդատական մէկ ցուցակն ալ կցուած է տետրակին վերջը։) Գին 50 սանթիմ (35 սանթիմ)։

Թ. «ԱՐՄԷՆԻԱ»Ի ՑՈՒՇԱՐԱՐ (Արմենիայի Ա տարեշրջանի թիւերը այժմ բոլորովին սպառած և միեւնոյն ժամանակ չատերի հետաքրքրութեան առարկայ դարձած լինելով, այդ շրջանի մէջ Մ. Փորթուգալեանի գրած առաջնորդող յօդուածներէն գէթ 30ի չափ ամփոփուած են Ցուշարարի մէջ որ ութ ծալ դիրքով 124 երեսներէ կը բաղկանայ)։ (1 ֆրանք)։ 1 ֆր. 40 սանթիմ

Ժ. ՎՐԷԺ (Պուլկարիայի մէջ Թիւրքերի արած բարբարոսութիւններէն մի փոքրիկ պատկեր կը ներկայացունէ և ցոյց կուտայ թէ Պուլկարներն ի՛նչպիսի միջոցների դիմած են իրենց վրէժ լուծելու համար)։ (15 սնթիմ) ,20 սնթմ.

ԺԱ. ԹՈՄԱՍ ԲՈՑԱՐԻՍ (Յունաստանի մէջ Թիւրքերի արած բարբարոսութիւններէն մի փոքրիկ պատկեր կը ներկայացունէ և ցոյց կուտայ թէ Յոյներն ի՛նչպիսի միջոցների դիմած են իրենց վրէժ լուծելու համար)։ (0,15սանթիմ) ,20 սանթիմ։

ԺԲ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Մ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

ՆՄՈՅՇՆԵՐ
Մ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆԻ ԳՐԱԾ ՈՏԱՆԱՒՈՐՆԵՐԷՆ

Մ. Փորթուգալեանի գրած հայրենասիրական ոտանաւորներէ մի քանին ամփոփուած են այս տետրակի մէջ իբրեւ նմոյշներ զանազան քաղաքների մէջ և զանազան տպաւորութիւնները տակիւրերբեմն գրած ոտանաւորներին որոնք ժամանակին հրատարակուած չի լինելով կորսուած են այժմ։ Այն մի քանի ոտանաւորներ որոնք իբրև նմոյշ ամփոփուած են այս տետրակի մէջ, ցեր և ցան կը գտնուին Կ. Պոլիս աբպագրուած ազգային երգարաններին մէջ՝ որոց վերստին տպագրութիւնն վաղուց արդէն արգիլուած է, և Ասիա և Արմենիա լրագիրներին մէջ։ Նմոյշների մէջ փոքրիկ տեղեկութիւններ տրուած են նաեւ թէ այդ ոտանաւորները ի՛նչ տպաւորութիւնների տակ ներշնչուելով գրուած են։ Գին (10 սանթիմ) 15 սանթիմ։

ԻՄ ՀԱՅՐԱՍՊԱՆ ԸՆԿԵՐԸ

(Կ. ՊՕԼՍՈՑ ՀԱՅՈՑ ԿԵԱՆՔԷՆ ԱՒՆՈՒԱԾ ՄԻ ԻՐԱԿԱՆ ՎԷՊ)

ԳՐԵՑ ԱՊԼՂԱՐԻՊ

Այս հետաքրքրաշարժ գրուած կը ներկայացունէ ընտանեկան տխուր պատկերներէ մին ուր կը տեսնուի թէ անբարոյական մի հայր իր ապականուած վարքուբարքով որչա՞փ չարիքների պատճառ դարձած է և վերջ ի վերջոյ ինք ալ իր որդու ձեռքով սպաննուած և անհետացած է աշխարհէ։ Գին 1 ֆրանգ, (75 սանթիմ)։

ՏՆՕՐԷՆ—ԽՄԲԱԳԻՐ
Մ. ՓՈՐԹՈՒԳԱԼԵԱՆ

Le Gérant : François CARRIÈRE
ՄԱՐՍԷՑԼ

Հայերէն տպարան Մ. Փորթուգալեանի
Marseille. — Imprimerie et Papeterie du Midi, Allées de Meilhan, 44.